

ՀՏԴ. 358.4

ԶԵՆՎՈՐԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ՆՈՐԱԿՈՉԻԿՆԵՐԻ ՍՈՅԻԱԼ-ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ՀԱՐՄԱՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴՐԻ ԾՈՒՐԶ

Վ. Բ. Յարամիշյան

Նախագործակալի և ֆիզիկական պատրաստության ամբիոն

Հոգվածում համառոտ քննարկվում է զինվորական ծառայության պայմաններին նորակոչիկների սոցիալ-հոգեբանական հարմարման հիմնական դիրքը: Պաշտպանության բանակի գործունեությունը անցկացված սոցիոլոգիական հետազոտությունների արդյունքների վերլուծության հիման վրա ներկայացվում են ծառայության առաջին 1-4 ամիսներին նորակոչիկների դիրքորոշումները, ծառայության նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքը, հոգեբանական հարմարվածության բնութագրերի փոփոխման դինամիկան:

Բանակաշինության գործընթացի հետագա կատարելագործման առումով կարևոր է նորակոչիկ զինծառայողների արագ ու արդյունավետ հարմարումը զինվորական ծառայության պայմաններին: Նորակոչիկների սոցիալ-հոգեբանական հարմարման հիմնականությունը նաև ժամանակակից ռազմական հոգեբանության ու սոցիոլոգիայի առջև ծառացած ամենահիմնական խնդիրներից է:

Նորակոչիկների հարմարման հիմնական դիրքը օբյեկտիվ է: Այն կարող է ծագել նույնիսկ իդեալականին մոտ լույսն ածելով, քանի որ հետևանք է միջավայրի պայմանների կտրուկ փոփոխության, ինչն օբյեկտիվորեն տեղ ունի զինվորական ծառայության գորակոչվելու առաջին ամիսներին:

Ըստ հրապարակի վրա առկա տվյալների (1, էջ 197), հարմարման գործընթացը պայմանականորեն կարելի է բաժանել երեք փուլերի.

- սկզբնական փուլ՝ տևողությունը մոտ 30 օր, երբ նորակոչիկը գտնվում է իր համար բարենպաստ սոցիալական միջավայրում այլ նորակոչիկների հետ միասին,

- հիմնական փուլ, որն ամենաբարդն է զինվորի համար: Այն սկսվում է նոր ստորաբաժանումում ծառայության նշանակվելիս, երբ նորակոչիկը հայտնվում է ծառայության ավելի մեծ ժամկետ ունեցող զինվորների շրջակայում: Այն տևում է 4-6 ամիս:

- վերջին փուլ՝ տևողությունը՝ 7-12 ամիս:

Ուսումնական ստորաբաժանումներում նորակոչիկները մտնում են ոչ թե մեկ-մեկուկես, այլ մոտ վեց ամիս: Ուսումնական հատուկ ստորաբաժանումների ստեղծումն, ընդհանուր առմամբ, դրականորեն է անդրադարձել նորակոչիկների պատրաստության որակի, զինվորական կարգապահության ու կանոնադրական կարգավիճակի հաստատման, արտակարգ պատահարների կոնխտրոլման գործընթացի վրա: Բարելավվել է նաև նորակոչիկների ընդհանուր վերաբերմունքը ծառայության նկատմամբ, քանի որ ուսումնական ստորաբաժանումներում մարտական պատրաստության պարագային նրանք արդյունավետ անցկացումը առավել լրիվ չափով է համապատասխանում ծառայության վնասներյալ նրանց մոտ մինչև գորակոչվելը նախապես ձևավորված պատկերացումներին:

Պաշտպանության բանակի գործունեությունը մեր կողմից կատարված հետազոտության նպատակն է եղել ուսումնասիրել բանակային կյանքի պայմաններին նորակոչիկ զինվորների սոցիալ-հոգեբանական հարմարման գործընթացի առանձնահատկություններն ու օրինաչափությունները, գտնել դրանց հետ կապված դժվարությունների հաղթահարման արդյունավետ ռադիկալներ:

Բանակ գորակոչված զինծառայողների փաստաթղթերի վերլուծության արդյունքում պարզվել է, որ մեր հասարակական կյանքում կատարվող փոփոխություններն ու տնտեսաբանական հիմնականում բացասաբար են անդրադառնում զինված ուժերի ներստատարող համալրման քանակական ու որակական որոշ բնութագրերի վրա: Ձեռնպահ մնալով գորակոչիկ և, հետևաբար, բանակի թվալիցվող բացահայտող բանակական տվյալների հրապարակումից, նշեմք, որ ֆիզիկական, հոգեբանական ու ինտելեկտուալ հատկանիշներով լավագույնս նախատատրաստված ու զինված ուժերի ներկայացուցիչ պահանջներին բավարարող տվյալներով օժտված նորակոչիկներով բանակային լիարժեք սերնդափոխությունն ապահովվելու իր գործառնությամբ մեր հասարակությունն առայժմ դժվարությամբ է կատարում: Այսպես, շարքային ծառայության համար ոչ պիտանի

նորակոչիկների թիվը կազմում է գորակոչի ընդհանուր թվի մոտ 20 տոկոսը, այդ թվում 3.2 տոկոսը՝ 7-դ. հոդվածով՝ թեթև արտահայտված հոգեկան խանգարումներով, ներգնմբով, Ռոշալիի դժվարություններ են առաջանում նշված կարգի նորակոչիկներին լիարժեք ծառայության մեջ ընդգրկելու տնտեսվարից, քանի որ, ինքնին հասկանալի է, որ նրանց չի կարելի նշանակել զենքի ու պայթուցիկ նյութերի հետ անմիջական շփում պահանջող պաշտոններում:

Նետագոտությունն անց է կացվել այնպես, որպեսզի հնարավոր լինի ստացված արդյունքները համեմատել հրապարակի վրա առկա ոչ այնքան հարուստ տվյալների հետ: Հարցաթերթիկի կառուցվածքը մշակվիս հաշվի է առնվել այն հանգամանքը, որ նորակոչիկները, հնարավոր է, նրբալից չեն մասնակցել սոցիալ-հոգեբանական հարցումների և նրանց համար առավել հեշտ կլինի պատասխանել «խլով» տիպի, այսինքն՝ պատասխանների պատրաստի տարբերակներ պարունակող հարցաթերթիկի հարցերին: Նետագոտության մեջ ընդգրկել ենք հնարավորին չափ մեծ թվով նորակոչիկներ: Լիարժեք են նաև ստուգողական հարցաշարեր ու թեսթեր, որոնք հնարավորություն են տվել հավաստիության բավական բարձր աստիճանով որոշել ծառայության պայմաններին նորակոչիկների հարմարվածության մակարդակը:

Նետագոտությունն անց է կացվել երկու փուլով՝ առանձին-առանձին 2004թ. գարնանային և աշնանային գորակոչների գինձառայողների հետ համեմատելու համար ստացված տվյալները և գտնելու փոփոխման դինամիկան: Նետագոտության արդյունքները ներկայացված են ստորև:

1. Առողջական վիճակը - դատելով հարցվածների պատասխաններից, նրանց առողջական վիճակը (ավելի ճշգրիտ՝ առողջական վիճակի սուբյեկտիվ ինքնագնահատականը) գորակոչից-գորակոչ նկատելիորեն վատթարանում է^{*}: Այսպես, ոչ մի բոլոր առողջական վիճակից չի ներկայացրել հարցվածների 62.6 %-ը (79.5 %), «ոչինչ, մի կերպ կդիմանամ»՝ պատասխանել է 34.8 %-ը (19.3 %) և «վատ, դժվար թե դիմանամ»՝ 2.4 %-ը (1.2 %): Բոլոր դեպքերում, իրենց առողջական վիճակից բացարձակ դժգոհություն արտահայտած նորակոչիկների գրեթե կրկնակի աճած քանակը՝ 1.2%-ից մինչև 2.4 %, վկայում է, որ գործառնություն կամխառնանքի են հիմնախնդիրներ՝ նորակոչիկների առողջության պահպանման հարցում:

2. Ծագումը - բնականաբար, նորակոչիկների սոցիալական ծագումը, կես տարվա կտրվածքով, որևէ էական փոփոխության չի կարող նկատվել: Գարնանային և աշնանային գորակոչների ուսումնասիրման արդյունքները մանրակրկիտ համեմատելով՝ կարելի է միայն պատկերացում կազմել իրավիճակի փոփոխության միտումների մասին: Ինչպեսզ Գարնանը, աշնանային գորակոչի հիմնական «մտատկարարողը» հասարակության գյուղական և քաղաքային աշխատավորական խավն է, տարբերությամբ, որ աշնան գորակոչի հարցաթերթիկում ավելացել է «որևէ գրադումբ չունեն» պատասխանի տարբերակը: Նկատելիորեն նվազել է իրենց ծնողներին «մտավորական» համարող նորակոչիկների քանակը՝ 5.1 %-ից իջնելով՝ 3.4 %-ի և ավելացել է նրանց թիվը, ովքեր իրենց ծնողներին անվանել են «գործարարներ»՝ 6 % (3.65%) և «զինվորականներ»՝ 2 % (1.3%): Ընդհանուր առմամբ, գյուղական և քաղաքային աշխատավորների ընտանիքներից գորակոչվել են նորակոչիկների 88.7 %-ը՝ Գարնանային գորակոչի 90 %-ի դիմաց:

3. Ընտանիքի սոցիալական վիճակը գնահատում են - «շատ լավ»՝ հարցվածների միայն 3 %-ը, «լավ»՝ 22.4 %-ը և «միջին»՝ 64.6 %-ը: Հարցվածների 9.8 %-ը ընտանիքի սոցիալական վիճակը գնահատել է «վատ» կամ «շատ վատ»՝ դրանով իսկ գործողության համապատասխան ուղղություն նախանշելով ստորաբաժանումների հրամանատարների և նրանց՝ անձնակազմի հետ տարբող աշխատանքների գծով տեղակալների համար:

4. Ինչպիսի՞նք եք մեղծ նրժիս ժամանակ - հարցն առաջադրվել է իմնականում ռեպրեզենտների տված պատասխանների անկեղծության աստիճանը որոշելու նպատակով: Բոլոր մարդիկ միմյանցից տարբերվում են անկրկնելի անհատական հատկանիշներով՝ հույզերի արտահայտվածության աստիճանով, վարքի ակտիվությամբ, հոգեկան կայունությամբ և այլն: Ընդունված է խառնվածքին բնորոշ անհատական հատկանիշները դասակարգել չորս իմնական տիպերում՝ սանգվինիկ (ուժեղ, ակտիվ), խղճիկ (բանկվող,

* Այստեղ և հետագայում առաջինը նշված է 2004թ. աշնան և երկրորդը (փակագծում)՝ Գարնան տվյալները

անկայուն), ֆինգմատիկ (ուժեղ, դանդաղաշարժ) և մեկանյութիկ (մեկանդոտ, ինքնամիտփ): Եթե նորակոչիկներն անկեղծ են իրենց պատասխաններում, ապա նրանց ներկայացրած տարբերակներում այս կամ այն չափով պետք է արտացոլվեն խառնվածքի չորս տիպերին բնորոշ առանձնահատկությունները: Չախտը է մոտանալ, որ բնականից «մարտուր» խառնվածքի տիպեր չեն լինում կամ գրեթե չեն լինում և այն նորակոչիկները, ովքեր, այսպես կոչված «ուժեղ» և «թույլ» հատկանիշների համակցություններ ունեն, բնականաբար, ծգտելու են իրենց պատասխաններում, նախ և առաջ, ցուցադրել ուժեղ կողմերը և խնամքով թարգմել թույլ կողմերը: Ընդունելով, որ չորս տիպերից հնարավոր է ստանալ առավելագույնը տասներկու համակցություններ (1-2, 2-1, 1-3, 3-1, 1-4, 4-1, 2-3, 3-2, 2-4, 4-2, 3-4, 4-3) և դրան ավելացնելով համեմատաբար «մարտուր» չորս տիպերը՝ ընդամենը կունենանք տասնվեց տարբերակներ, որոնցում առաջինը նշված է գերակշռող տիպը: Բնական է, որ որոշ համակցություններ առավել հավանական են, ինչպես, օրինակ, սանգվինիկ-խղիմիկ, ֆինգմատիկ-մեկանյութիկ, իսկ որոշները՝ քիչ, ինքնակական, օրինակ՝ մեկանյութիկ-սանգվինիկ, ֆինգմատիկ-խղիմիկ, այսինքն՝ նորակոչիկներից պետք է անկախել այնպիսի պատասխաններ, որոնցում տարբերակների քանակը կուտասանվեն $100:16 = 6.25$ (%) -ի բազմապատիկ թվերի սահմաններում: Բացի այդ, մեր կողմից առաջարկված պատասխանների տարբերակներն էլ ճշգրիտ չէին կարող բնորոշել խառնվածքի տիպերը, ինչը հիմք է տալիս թույլատրելի համարելու մինչև 2-3 % շեղումները: Հարցման արդյունքում ստացվել են հետևյալ պատասխանները. «հանգիստ, դինչ երեխա» - 26.6 % (մոտ 4 համակցություն), «աշխույժ, ուրախ երեխա» - 52 % (մոտ 8), «չար, ներվային երեխա» - 14.2% (մոտ 3), «լացկուն երեխա» - 7.4% (մոտ 1): Ստացված արդյունքներից կարելի է ենթադրել, որ նորակոչիկներն իրենց պատասխաններում բավականաչափ ազնիվ են եղել, որպեսզի ապահովվի հարցման օբյեկտիվությունը (հարցաթերթիկի վալիդություն) և նրա հիման վրա կատարվեն եզրակացություններ:

5. Պատրաստ եր դիմանալու ծնողներից նրկարատև բաժանմանը - «այո, ինչ էլ լինի, կդիմանամ»՝ վատն է հարցվածների 76.9 %-ը (85%): Կարողին չդիմանալու պատճառով փախչելու կամ ինքնասնդուս կատարելու հակված նորակոչիկների քանակը մնացել է գրեթե նույն մակարդակին՝ 1.1% (1.5 %), սակայն, դրա հետ մեկտեղ, շեշտակի աճել է նրանց թիվը, ովքեր պատասխանել են՝ «չգիտեմ, չեմ փորձել»՝ 22 % (13.5 %): Մեր կարծիքով, անորոշ պատասխանի տակ թաքնված է որոշակի անվստահություն սեփական անձի նկատմամբ՝ բանալում իրեն դրսևորելու առումով, որն էլ, իր հերթին, պայմանավորված է քանակային անորոշայի վերաբերյալ անբավարար տեղեկացվածությամբ: Մյուս կողմից, կարելի է ենթադրել, որ չկողմնորոշված երիտասարդության մեծ մասը նրբե է ծնողներից տեսական ժամանակով բաժանված չեն եղել և, իսկապես, ծանոթ չեն իրենց իսկ հնարավորություններին: Այստեղից կարելի է եզրակացնել, որ ավագ դպրոցի 9-րդ և 10-րդ դասարանների տղաների համար ամառային արավայրերի օրերին ռազմական հավաքներ անցկացնելու պրակտիկան, որն այնքան ծախսողությամբ կիրառվում էր խորհրդային կրթական համակարգում, վերականգնելու դնարում, անհրաժեշտ կոտիվածություն, դիմացկունություն, ծնողներից ու հարազատներից տեսական բաժանման դնարում հարմարվելու փորձ կտա նրիտասարդ տղաներին, ովքեր պատրաստվում են քանակում ծառայելու:

6. Դնչն է գրավում ծառայության մեջ - «Տղամարդ դառնալու հնարավորությունը»՝ 62.1% (66.5 %), «գավ աշխատանք ստանալու հնունկարք»՝ 17.1 % (14.2 %), «զինվորական կարգուկանոնը»՝ 16.2 % (14.8 %) և «ոչինչ չի գրավում»՝ 4.7 % (4.5 %): Նկատենք, որ նորակոչիկների մոտ զինվորական ծառայությունն ավելի ու ավելի շատ դիտվում է որպես հնունգա կարիերայի համար անհրաժեշտ նախապայման, ավելի գրավիչ է դառնում զինվորական կարգուկանոնի շնորհիվ, իսկ «դժգոհ» զանգվածը մնում է հետադառնում մակարդակի վրա (այս հարցում՝ 4.5-4.7 %): Զինվորական ծառայությանը դժվար հարմարվող 5-8% քանակություն է նշվում նաև հրատարակված այլ հետազոտություններում (1. էջ 197):

7. Պատրաստ եր անհրաժեշտության դնարում մասնակցելու մարտական գործողություններին - անվերապահորեն մասնակցողների թիվը նկատելի նվազել է՝ 59.2 % (71.2 %), նույնչափ աճել է նրանց թիվը, ովքեր կմասնակցեն, բայց «մի քիչ վախենում են»՝ 23.9% (18.6 %), աննշան ավելացել է նրանց թիվը, ովքեր իրենց հասարակում են անպատրաստ՝ մարտական գործողություններին մասնակցելու համար՝ 3.9 % (2.4 %) և զգալիորեն աճել է

նրանց թիվը, ովքեր որոշակիորեն չեն կողմնորոշվել՝ 13,2 % (7,8 %): Կարծում ենք, որ այս ուղղությամբ անելիքներ են «կուտակվում» գործամասերում և ստորաբաժաններում՝ կողմնորոշված գանգվածը ցանկալի ուղղությամբ ուղղորդելու և «մի քիչ վախճողների» մարտական ոգին բարձրացնելու համար: Պետք է հաշվի առնել, որ հարցն առաջադրվել է մի փառեզրիայի, ովքեր ինչպես հարկել է դեռևս շփում չեն ունեցել ինքնաձիգի ու ռազմական տնխնիկայի հետ, չեն զգացել վառողի հոտը, զինվորական կողմնակի վիճակաբանությունը, մարտական ընկերակառույթի մասին: Նրանց զգալի մասը դեռևս անհաղորդ են մեր բանակի անցած մարտական ուղուն, մարտական հնարավորություններին, գործառնալի ավանդույթներին: Բանակում իրականացվող նպատակային դաստիարակական միջոցառումների շնորհիվ այդ բացը հետագայում, անկասկած, կլրացվի:

8.11-ի առաջին օգնության կհասնի կռիվի ժամանակ - հարցվածների մոտ 30% -ի կողմից հրամանատարներին ցուցաբերված վստահությունը սպայակազմի համար լավ նախադրյալներ է ստեղծում հետագայում նրանց դիրքորոշման վրա հենվելու և մյուս, անփառախ նորակոչիկների մոտ նույնպես վստահություն ձեռք բերելու համար: Նորակոչիկների մոտ 67 %-ը պատասխանել է, որ հույսը դնում է մարտական ընկերների վրա, իսկ 3,4 %-ը՝ պատասխանել է՝ «ոչ մեկը»:

9.11-ն եր համարում ձեզ ավելի հարագատ - ըստ էության, հարցին տրված պատասխանները ցույց են տալիս, որ հաստատուն նախորդ հարցի պատասխանները: Իսկապես, հարցվածների 73,9 %-ն ավելի հարագատ են համարել իրենց հետ գորակոչված ընկերներին, 11,4 %-ը՝ ինչ ծառայողներին, 10 %-ը՝ հրամանատարներին և 4,4 %-ը՝ պատասխանել է՝ «ոչ ոք, ազատվեմ, գնամ տուն»:

10.Ի՞նչ գնահատականի են արժանի ծառայությունից խուսափողները — Ամենախիստ գնահատականը՝ «խալերիսի դավաճաններ», տվել է հարցվածների 39,8 %-ը (47,2 %), անտարբեր կեցվածք են ընդունել հարցվածների 36,1%-ը (31,1 %), նրանց «վախկոսներ» է համարել ընդհանուր թվի 21,8 %-ը (19,9 %) և «լավ տղերք» 2,3 % (1,8 %): Կարծում ենք, որ վերաբերմունքի նկատելի «լիբերալացումը» աբսյուրդիզմով է հասարակական կարծիքի խալաբերությունից և պետության կողմից այլընտրանքային ծառայության օրինակաճանաչումը: Նորակոչիկները ներքուստ ավելի ու ավելի բնական են համարում պարտադիր ժամկետային ծառայությունը այլ բնույթի գործունեությամբ փոխարինելու երևույթը:

11.Ի՞նչն է անհանգստացնում բանակում - նորակոչիկներին հուզող մտավախությունները դասավորվել են հետևյալ կարգով.

- նյութական միջոցների պակասը - 42,7 % (49,8%),
- զինվորի անպաշտպան լինելը - 24,8% (26%),
- սպաների վատ վերաբերմունքը - 8% (10,2%),
- «հեղինակավոր» զինվորների ազդեցությունը - 6,4% (13,9%),
- ոչինչ չի անհանգստացնում - 18,1 % (տարբերակը չէր առաջարկվել):

Ըստ երևույթին, ցուցանիշների համամասնական վատթարացումը աբսյուրդիզմով է աշնանային գորակոչին առաջարկված «ոչինչ չի անհանգստացնում» տարբերակի տվելագումով, որը (տարբերակը), համապատասխան հարաբերակցությամբ ծայրեր է «խլել» մյուս տարբերակներից, բացառությամբ, թեև, «հեղինակավոր» զինվորներին վերաբերվող կնիքի, որտեղ արժանազան է ավելի քան կրկնակի նվազում: Համոզված ենք, որ այդ Պաշտպանության բանակի գործամասերում իրականացված արատավոր երևույթների դեմ պայքարի ու կանխարգելիչ միջոցառումների ուղղակի դրական արդյունքն է:

12.Մինչև գորակոչվելն ի՞նչ զենքից եր կրակել - հարցման արդյունքները գրեթե կրկնել են զարնանք ստացված տվյալներն ու արված ներակայությունը, այն է՝ նորակոչիկների միայն 31,5 % է (34,4 %) գործնականում ծանոթ ինքնաձիգին, 23,6%-ը (24,9 %) կրակել են որսորդական իրացանից, 10,7 %-ը (5,7 %) այլ զենքերից և 34,2 % (35 %) ոչ մի զենքից երբեք չի կրակել: Համոզված կարելի է անգել, որ ինքնաձիգի հետ «դու»-ով ծանոթ լինելը կարևոր հոգեբանական նախապայման կարող է լինել նորակոչիկների մոտ զինվորական ծառայության նկատմամբ դրական վերաբերմունք ձևավորելու գործում: Մինչդեռ յուրաքանչյուր 3-ից 1-ը ոչ մի զենքից և 3-ից 2-ը՝ ինքնաձիգից չի կրակել մինչև գորակոչվելը, ինչը հոգեբանական անհարմարավետության, սնվական ուժերի նկատմամբ անփառախության և վախճողածության զգացումների պատճառ է դառնում բանակ գորակոչվելու նախադրյալի և, ընդհանրապես, ինքնաձիգի հետ արդեն ծանոթ նորակոչիկների մոտ բավար է լինում հարմարավորական հնարավորությունները:

13. Եթե ծառայությունը լինի կամավոր, ապա, ըստ հարցման արդյունքների, նորակազմի 40,8 %-ը (51,8 %) կամավոր կծառայի ազգային բանակում, 66,3 % (42,7 %) պատրաստ են իրենց պարտքը կատարել միայն պատերազմի դեպքում, և 12,9 %-ը (5,5 %) ոչ մի դեպքում էլ չեն ծառայի: Այս արդյունքները ուղղակիորեն հաստատում են արդեն կատարած ենթադրությունն այն մասին, որ մեր հասարակությունում ժողովրդավարական գործընթացների խորացումը, այլակարծության և բազմակարծության տարածումը, այլընտրանքային գինվորական ծառայության օրինականացումը, եվրոպական արժեքների ներթափանցումը զգացնել են տալիս նաև գինվորական ծառայության նկատմամբ երիտասարդության վերաբերմունքի փոփոխության հարցում: Պարտադիր գինվորական ծառայության անհրաժեշտության զգացումը գորակաչից-գորակաչ նվազում է:

14. Ի՞նչ կաներ, եթե բանակում որևէ մեկը Ձեզ վիրավորանք հասցնի – «անմիջապես կբաժնվեի»՝ ազդեցիկ դիրքորոշում է ընդունել 28,1 %-ը, «արագ կմոռանա վիրավորանքը»՝ խաղաղասիրական-նեոդաժմիտ դիրք է զբաղեցրել 35,7 %-ը, 10 %-ը կմնա հիշաշար՝ երբեք չմոռանալով վիրավորանքը և 26,3 %-ը դեռևս հստակ պատկերացում չունի, թե ինչ պետք է անել նման պարագայում: Վերլուծելով այս թվերը՝ կարելի է պատկերացում կազմել, թե միջանձնային փոխհարաբերությունների կարգավորման առումով աշխատանքի ինչ ծավալ է նախանշվում բոլոր կարգի հրամանատարների համար: Այսպես, օրինակ, եթե 28 % անհնալտ ազդեցիկ դիրքորոշում ունեցող նորակազմի քանակին ավելացնենք ևս 10 % «հիշաշար»՝ նորակազմի քանակը և չկողմնորոշված նորակազմի 26,3 %-ից նաև նրանց, ովքեր համապատասխան կանխարգելիչ աշխատանքների ոչ արդյունավետ կազմակերպման դեպքում նույնպես կրացնեն պոտենցիալ «վնասվածիկներին»՝ շարքերը, արդյունքում կստանանք, որ նրկուսից մեկը ազդեցիկ կնցվածք ունի:

15. Իսկ եթե դա լինի հրամանատարը, - նորակազմիները քիչ ավելի զգուշավոր կնցվածք են դրսևորել հրամանատարների կողմից հասցված վիրավորանքներին հակազդելու հարցում: Նրանց 39,3 %-ը պատրաստ է համբերությանը տանելու վիրավորանքը (համեմատելի է նախորդ հարցի 35,7% համբերատար նորակազմիների թվի հետ), 50,9 %-ը ընտրել է «վնասդեմ, որ քաղաքավարի լինի» տարբերակը և 9,9 %-ը, հավատարիմ մնալով իրենց իրավունքները գանկացած իրավիճակում պաշտպանելու մտադրությանը, պատասխանել է, որ կպառժի ծառայությունից հետո: Կարծում ենք, որ եթե նորակազմիկը հայտարարում է, որ անվայել արարքի համար պատրաստ է «պատժվել» հրամանատարին (թեև ոչ ծառայությունից հետո), ուրեմն՝ ստորաբաժանումներում կանխատեսելի են գծություններ նաև «պետ-ենթակա» փոխհարաբերություններում իրավիճակների 1:10 հարաբերակցությամբ:

16. Առաջին տպավորությունը բանակից. – ընդհանուր առմամբ, դրական տպավորություն են ստացել նորակազմիների 92,2 %-ը (93,3 %), այդ թվում՝ լավ և՛ 44,8 % (50,1 %) և ինձ բավարարում է՝ 47,4 % (43,2 %): Աննշան աճել է նրանց քանակը, ովքեր ստացել են առաջին վատ տպավորություններ՝ գարնան 6,7 % ցուցանիշից մինչև աշնան 7,8 %-ը:

17. Ի՞նչ զգացումներով եք այժմ ծառայում բանակում - գինվորական ծառայության վարկանիշը (уважаемость) այս հարցում զգալի անկում է ապրել: Հարցման արդյունքները հաստատում են մեր ենթադրություններն այն մասին (հարց 15), եվրոպական «բաց պատկաններն», այնուամենայնիվ, իրենց ազդեցությունն են ունեցել ծառայության նկատմամբ նորակազմիների վերաբերմունքի ձևավորման և գաղափարական արժեքների փոփոխության գործընթացի վրա: Այսպես, գինվորական ծառայությունից հոգեկան բավարարվածություն են ստանում և ծառայում են հաճությամբ նորակազմիների 64,8 %-ը, ինչը գարնան ցուցանիշից ցածր է ամբողջ երկու տասնյակ տոկոսով (գարնան ցուցանիշը՝ 84,1 %), դժգոհությանը ծառայողների քանակը 2,3 %-ից աճել է մինչև 5,6 % և նրանց քանակն է նշանակալի իջել աճել, ովքեր պատասխանել են «ուրիշ ճաշ չկա»՝ 13,6 %-ից հասնելով մինչև 29,6 %-ի: Կարելի է պատկերացնել, թե ինչ ոգևորությամբ կկատարեն իրենց ծառայողական պարտականությունները նորակազմիների 35,2 %-ը, ովքեր ծառայության են ներկայացել դժգոհությամբ կամ «ճարահատյալ»:

18. Որևէ էական փոփոխություն չի երևել նորակազմիների կարծիքն այն մասին, թե կհաղթենք, արդյոք, աղբյուրներից հետ հաժմանակա պատերազմում՝ բացի, թերևս, հաղթանակի նկատմամբ հավատի որոշակի անկումից: Հաղթանակի նկատմամբ հավատը հարցվածների 80,7 %-ից նվազել է մինչև 78 %-ը, հոռետեսների քանակը մնացել է գրեթե նույն

մակարդակին՝ 0,4 % (0,5 %) և համապատասխանաբար աճել է նրանց թիվը, ովքեր որոշակի կարծիք չեն կարողացել հայտնել՝ 21,6 % (18,6 %)։

19. Ինչպե՞ս եք գնահատում բանակում մարքրություն անելը – այս հարցում նույնպես նորակոչիկների կարծիքը համարյա անփոփոխ է։ Մարքրություն անելը որպես զինվորի պարտականություն են ընդունել հարցվածների 81,6 %-ը (80,9 %), 16,1 %-ը (18,1 %) գտնում են, որ դրա համար հատուկ մարդիկ պետք է նշանակվեն և ընդամենը 1,1 %-ը (1,0 %) դա համարում է «ամոթալի գործ»։

20. «Կարելի է, ասել, որ հարմարվել եք զինվորական ծառայությանը» ընդհանրացնող հարցին տված պատասխաններում նկատելի է նորակոչիկների մոտ ձևավորված վերաբերմունքի «ազատականացումը»։ Հարմարվողականության հարցում ոչ մի հիմնախնդիր չեն տեսնում հարցվածների 59,5%-ը (63,5 %, նվազում 4 %-ով), կարոտը որպես հարմարվողականությանը խանգարող հանգամանք են նշել 35,4 %-ը (31,3 %, աճ 4 %-ով), դժվարությամբ են հարմարվում 3,7 %-ը (4,7 %, նվազում 1 %-ով) և չեն կարողանում հարմարվել 1,4 %-ը (0,6 %, աճ 0,8 %-ով)։ Այսպիսով, կարելի է ընդհանրացնել, որ դժվար են հարմարվում նորակոչիկների 5.1%-5.5%-ը։

Ինքնագզացողության, ակտիվության և տրամադրության օպերատիվ գնահատման հատուկ մեթոդիկայով (5) (թեսթ САН - Самочувствие, Активность, Настросие) հետազոտվել են թվով մոտ 300 նորակոչիկներ։ Ստացված արդյունքները վկայում են, որ ծառայության նախնական շրջանում նորակոչիկների տրամադրության, ինքնագզացողության և ակտիվության անխուսափելի անկումները ծառայության առաջին ամսվա ընթացքում հիմնականում հաղթահարվում են և ձեռք է բերվում նորմալին մոտ ակադրդակ։ Այսպես, բոլոր երեք հատկանիշներով, 7 բալանոց համակարգով նորակոչիկների կողմից ինքնագնահատման պարագայում, նորակոչիկներն ունեցել են բավականին բարձր ինքնագզացողության 5.47 ցուցանիշ /նորման ըստ թեսթի՝ 5.0-ից 5.5/, ակտիվության 5.1 մակարդակ /նորման ըստ թեսթի՝ 4.6-ից 5.3/ և տրամադրության 5.24 մակարդակ / նորման ըստ թեսթի՝ 4.9-ից 5.5/։ Այսպիսով, ըստ հետազոտության արդյունքների, կարելի է հաստատել, որ նորակոչիկների մոտ ինքնագզացողության, տրամադրության և ակտիվության կորուստները, որոնք բնորոշ են գորակոչի նախնական շրջանի համար, այժմ արդեն հիմնականում հաղթահարված են և ձեռք է բերվել նորմայում տեղավորվող միջին մակարդակ։ Տարբեր գորամասներում անց է կացվել սոցիալ-հոգեբանական հետազոտություն «Լ. Ռոջերսի և Ռ. Դայմոնդի սոցիալ-հոգեբանական ադապտացիայի ախտորոշման մեթոդիկա» (3, էջ 66)։ Հարցվողներին առաջադրվել են արտահայտություններ, որոնք վերաբերում են զինվորների ակտիվ կյանքային, մտքերին, սովորություններին, վարքագծին։ Հարցվողները պետք է 0-ից մինչև 6-ը (7 բալանոց համակարգով) գնահատական նշանակեն այն պնդումներին, որոնք առավել լիով են համապատասխանում իրենց անձր բնորոշող հատկանիշներին։ Թեսթի հատուկ բանալու օգնությամբ, մոտ 90 տոկոս հավաստիության աստիճանով, հնարավոր է որոշել նորակոչիկների հարմարվածության, հուզական բարեհարմարության, ինքնագնահատման աստիճանը, համակրանքն այլ մարդկանց նկատմամբ, խոնրության հակվածությունը և այլ հատկանիշներ։ Ուստի սույն խոգվածում ներկայացված են միայն ընդհանրացված արդյունքները՝ յուրաքանչյուր գորամասից պատասխաններ ընտրությամբ 10-ական տվյալով։

Խ/Գ	Չորանույթ	Նորակոչիկների հարմարվածության ցուցանիշները										Միջին ցուցանիշը
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1.	N	58.6	65.5	65.7	60.5	79.5	61.2	68.9	61.4	70	64	65.5
2.	N	69.6	70	58.6	64.4	52.1	63.5	64.8	58.6	61.3	58.3	62.1
3.	N	66.1	71.6	57.7	69.8	54.1	67.3	56.3	57.6	61.2	70	63.1
4.	N	64	69.7	59.3	71	54.5	56.6	64.4	62.7	69	71.2	64.2
5.	N	61.6	75	74	62	88	84	68	73	77	70	73.3
6.	N	74.6	67.4	56.2	53.1	56.7	56.3	53.4	47.7	53.8	55.8	57.5
7.	N	75.4	86	75.5	74.7	67.7	66.9	62.5	63.6	60.1	72.6	67.5
8.	N	64.5	77.5	62.6	60.3	57.5	59.8	60	57.6	69.1	65.4	63.4
ՄԻՋԻՆ ՏՆՆԵԼԱ ՎԵՏԱՈՏՈՎԱԾ ԶՈՒՄԱՄԱՐՈՒՄ 64.6												

Այսպիսով, կարելի է եզրակացնել, որ հետազոտված զորամասերում զինվորական ծառայության 1-4 ամիս ժամկետ ունեցող նորակոչիկների՝ բանակային աշխմանն անցնելու հարմարվածության աստիճանը տատանվում է 57.5-ից մինչև 73.3 տոկոսի սահմաններում (միջին ցուցանիշը՝ մոտ 65 տոկոս): Անհրաժեշտ է չմոտանալ, որ հարմարումը անընդհատ շարունակական գործընթաց է և երբեք բացարձակ ցուցանիշի հասնել չի կարող:

Ամփոփում

Բանակաշինության հետագա կատարելագործման գործընթացում բացառիկ կարևոր նշանակություն ունի զինվորական ծառայությանը նորակոչիկների սոցիալ-հոգեբանական հարմարվածության հիմնախնդրի արդյունավետ լուծումը: Այն նաև ռազմական հոգեբանության ու սոցիոլոգիայի առաջնահերթ խնդիրներից է: Պաշտպանության բանակի զորամասերում անցկացված հետազոտությունների արդյունքում առանձնացված են այդ կարևորագույն հիմնախնդրի լուծման ուղղությամբ իրականացվող մի շարք միջոցառումներ, բացահայտված է նորակոչիկների դիրքորոշումների, կողմնորոշումների, ծառայության նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքի փոփոխման դինամիկան՝ 2004թ. զարնան և աշնան նորակոչիկների օրինակով: Հետազոտությունն անց է կացվել ինչպես հեղինակի կողմից մշակված հարցաթերթիկի, այնպես էլ կիրառական հոգեբանության տրասնադրության տակ գտնվող կոնկրետ մեթոդիկաների, մասնավորապես «Ինքնազգացողության, ակտիվության, տրանսպորտային» զննահատման և «Դայմոնդ-Ռոջերսի սոցիալ-հոգեբանական ադապտացիայի պատրոշման» մեթոդիկաների կիրառմամբ: Հաստատված է 2-4 ամիս ծառայած նորակոչիկների հարմարվածության միջին 65 տոկոս ցուցանիշը:

Резюме

В деле дальнейшего совершенствования военного строительства исключительно важно значение имеет решение проблемы социально-психологической адаптации молодого пополнения к условиям военной службы. Решение данной проблемы является одним из первоочередных задач, решаемых военной психологией и социологией. В результате исследований, проведенных в частях Армии Обороны НКР, выделены некоторые мероприятия, направленные на решение этой важнейшей проблемы, раскрыты особенности позиций и ценностных установок, динамика изменений отношения новобранцев к военной службе, на примере весенней и осенней призывов 2004 года. Исследования проводились с применением специального вопросника, разработанного автором, а также конкретных методик, имеющихся в распоряжении прикладной психологии, в частности, теста САН- Самочувствие, Активность, Настроение и методики Диагностики социально-психологической адаптации Лаймонда и Роджерса. Установлена 65- процентная средняя величина адаптации военнопослужащих, имеющих стаж службы от двух до четырех месяцев.

Գրականություն

1. Հայրենիք և ծառայություն, Եր., Ոսկան Երևանցի, 2001, 576 էջ:
2. զինվորական կարգապահության ղեկավարման համակարգը, հիմնախնդիրները և արդյունավետության բարձրացման ուղիները, մեթոդական ձեռնարկ, Եր., Ոսկան Երևանցի, 2002, 152 էջ:
3. Ս.Զ. Արզումանյան և ուրիշ. կիրառական հոգեբանության պրակտիկում. Եր. Զանգակ-97. 2002թ. 392 էջ:
4. Ռազմական սոցիոլոգիա, ուս. նյութերի մոդուլավածու, Լ. Հարությունյանի խմբ. Եր. ԵրՊՀ հրատարակչություն, 2005թ. 232 էջ:
5. Վ.Բ.Յարամիշյան, Գաղափարա-դաստիարակչական պատրաստություն, մեթոդական ձեռնարկ, Ստեփ., «Ազատ Արցախ», 2004թ. 188 էջ:
6. Դ. Զամալյան և ուրիշ. Ռազմական հոգեբանության խնդիրները, ձեռնարկ, Եր., Զանգակ-97, 192 էջ:
7. Военная психология и педагогика, Учебное пособие, М., “Совершенство”, 1998, 384 с.
8. Справочник офицера-воспитателя, М., За право военнопослужащих, 2003, 368 с.
9. Равочая книга психолога внутренних войск, под редакцией С. Ф. Кавуна, М., “Совершенство”, 1997г, 226 с.